

важливої соціальної інновації ще не цілком нам зрозуміла, і шляхи її реалізації потребують подальшого дослідження, однак безсумнівною і очевидною є її нагальна необхідність не лише для розвитку, а навіть для самозбереження нашого суспільства.

Література

1. Грішнова О. А. Соціальна відповідальність в контексті подолання системної кризи // Демографія та соціальна економіка. — 2011. — № 1(15). — С. 32—40.
2. Грішнова О. А. Соціальна відповідальність бізнесу: сутність, значення, стратегічні напрями розвитку в Україні // Україна: аспекти праці. — 2010. — № 7. — С. 3—8.
3. Економічна правда. Україна 134 серед 178 країн за рівнем корупції [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/news/2010/10/26/253756/>
4. Конституція України [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page>
5. Концепція соціальної держави в Україні (проект) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://cpsr.org.ua/index.php?option=com>
6. Савченко І. Г. Соціальна відповідальність в контексті розбудови соціальної держави в Україні // Актуальні проблеми державного управління: Зб. наук. пр. — Х.: Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2005. — № 2(24): У 2 ч. — Ч. 1. — С. 55 — 63.
7. Соціалізація відносин у сфері праці в контексті стійкого розвитку: монографія / [А. М. Колот, О. А. Грішнова, О. О. Герасименко та ін.] За наук. ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Колота. — К.: КНЕУ, 2010. — 348 с.
8. Ціннісний вимір соціальної відповідальності в демократичній державі / Савченко І. Г., Радченко О. В. — Х.: ХНУВС, 2008. — 200 с.
9. Gosta Esping-Andersen's. The Three Worlds of Welfare Capitalism. Cambridge, 1990.

Стаття надійшла до редакції 06.06.2011 р.

УДК 658.3

Борецька Н. П.,
акад. АЕН України, д-р екон. наук, проф., ректор
Донецький інститут ринку та соціальної політики
Крапівіна Г. О.,
канд. держ. упр., проректор
Донецький інститут ринку та соціальної політики

ДОБРОВОЛЬЧЕСТВО: ІННОВАЦІЙНА ФОРМА СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН

У межах дослідження добровольчества як інноваційної форми соціально-трудо­вих відносин з позицій комплексного і системного підходів та діалектичного і функціонального методів виділяються основні носії відносин добровольчества. Результати обґрунтовують можливість моделювання інноваційних механізмів добровольчества для подальшого виконання ними функцій, які характерні для соціально орієнтованої економіки.

В рамках исследования добровольчества как инновационной формы социально-трудо­вых отношений с позиций комплексного и системного подходов и диалектического и функционального методов выделяются основные носители отношений добровольчества. Результаты обосновывают возможность моделирования инновационных механизмов добровольчества для последующего выполнения ними функций, характерных для социально ориентированной экономики.

Within the framework of research of volunteering as innovative form of social-labour relations from positions of complex and system approaches and dialectical and functional methods the basic transmitters of relations of volunteering are selected. Results ground possibility of design of innovative mechanisms of volunteering for subsequent implementation by them functions, characteristic for the socially oriented economy.

Ключові слова: Добровольчество, соціально-трудові відносини добровольчества, носії соціально-трудових відносин, зв'язки, лінії зв'язків, механізми.

Ключевые слова: Добровольчество, социально-трудовые отношения добровольчества, носители социально-трудовых отношений, связи, линии связей, механизмы.

Key words: Volunteering, socio-labour relations of volunteering, transmitters of socio-labour relations, connections, lines of connections, mechanisms.

Вступ. У сучасних умовах розвитку світового ринку праці за особливістю ознак, мотивації та реалізації вилучається добровольчество як інноваційна форма соціально-трудових відносин, яка поширена в багатьох країнах світу. Праця добровольців з кожним роком стає все більш значущим ресурсом розвитку національних ринків. У багатьох країнах Європи, Азії та Америки добровольчество є звичайним явищем. У цих країнах у добровольчестві беруть участь до 15—20 % населення, чому держави надають всіляку підтримку через організації третього сектору (некомерційні). Так, напередодні фінансової кризи 2008 р. у США 60,8 млн добровольців пожертвували суспільству 8,1 млрд годин свого особистого вільного часу. Лише у штаті Іллінойс 2,7 млн добровольців відпрацювали 302,9 млн годин, що оцінено в 5,9 млрд доларів. Кожен резидент штату витратив 35,5 години особистого вільного часу на добровольчество.

Проте ніде в світі добровільність праці не передбачає хаотичного характеру соціально-трудових відносин добровольчества, бо вони підпадають під дію державних регуляторів. Перш за все, стосунки між добровольцем і добровольчими організаціями як організаторами добровольчого руху регулюються договорами з суворим визначенням умов праці: обсягу робіт, прав, обов'язків. Більш того, в США, наприклад, добровольчество враховується при визначенні трудового стажу. У Німеччині досвід добровольчої роботи враховується під час працевлаштування. Добровольцям надаються різні пільги на продукцію організації. Вони можуть отримувати безкоштовні освітні та культурні послуги [1].

Для розвитку громадського соціуму в Україні традиційні соціально-трудові відносини потребують впровадження інноваційних форм. Основними засадами такого процесу є наявність не задіяного суспільством вільного часу населення; наявність об'єктів посиленої уваги суспільства; недосягнення частиною населення морального задоволення від обов'язкової праці на робочому місці; наявність у більшості особистостей більш значного інтелектуального, професійного, психологічного потенціалу ніж потреби обов'язкової праці на робочому місці; психологічна потреба частини населення допомагати людям; бажання частини населення брати безпосередню участь у розвитку соціуму; підвищена самосвідомість частини населення та ін.

В Україні під впливом змін у структурі та ієрархії чинників виробництва формуються інноваційні форми соціально-трудових відносин і методи узгодження інтересів соціально-трудового характеру, що вкрай важливо для економіки, що трансформується.

Мета моделювання інноваційних механізмів добровольчества визначається можливістю диференціації соціально-трудових відносин щодо політики держави, а мета класифікації соціально-трудових відносин добровольчества — можливістю диференціації тієї ж сукупності за різними ознаками, виявленням впливу певних чинників, що зумовлено об'єктивною потребою впровадження інноваційних форм соціально-трудових відносин в Україні.

Актуальність. Необхідність дослідження соціально-трудових відносин добровольчества як інноваційної форми визначається появою перших громадських ініціатив з проведення окремих добровольчих акцій та наукових кроків з їх осмислення, систематизації та висування на їх досвіді пропозицій з створення тех-

нологій добровольчих дій. У цих умовах дослідження соціально-трудових відносин добровольчества, особливо напередодні ЄВРО-2012 та СОЧІ-2014, набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основи добровольчества закладено закордонними вченими: англійцем Т. Мором, французом А. Дюнаном та ін. Сучасні особливості соціально-трудових відносин добровольчества досліджували вчені різних країн: М. Бостанджогло, І. Городецька, Е. Климов, С. Кружкова, М. Маціула, І. Межлаук, Н. Моїна, А. Толмасова, М. Фурлан, К. Хаджи-Міцева, Г. Чейнен, О. Щекова, Д. Еберлі. Перші кроки в узагальненні українського досвіду добровольчества зробили О. Главник, О. Голіченко, О. Данильченко, Т. Друженко, М. Земба, Н. Лагоцька, Н. Романова, К. Скутович та ін., а у створенні методики організації та технології добровольчих дій — учені Національного педагогічного університету ім. М. І. Драгоманова О. Безпалько, Р. Вайнола, Т. Говорун, Н. Заверико, О. Капська, О. Карпенко, Н. Комарова, Ж. Петрочко, І. Пінчук, С. Хоружий та ін.

Проблемами суспільних соціально-трудових відносин ще у стародавні часи займалися Ксенофонт, Платон, Аристотель, Ф. Аквінський, а в новий час — А. Сміт, К. Маркс та ін. В Україні в новітній час ці проблеми детально досліджували Д. Богиня, О. Герасименко, О. Грішнова, М. Долішній, Г. Завіновська, С. Злупко, Н. Єсінова, А. Колот, О. Крушельницька, Г. Осовська, Я. Петрова, В. Петюх, О. Поплавська, Ю. Привалов, Ю. Саєнко, В. Сумцов, І. Тимош, С. Українцев, О. Уманський, С. Цимбалюк та ін.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. В Україні, на жаль, добровольчество як суспільний рух відсутнє, бо відсутня система відповідних соціально-трудових відносин через брак науково систематизованого теоретичного та практичного підґрунтя цієї інноваційної форми з врахуванням вітчизняного та закордонного досвіду їх створення в державі.

Метою статті є дослідження добровольчества як інноваційної форми соціально-трудових відносин суспільства. Відповідно до поставленої мети сформульовані *завдання*: визначити взаємозв'язок понять «добровольчество» і «соціально-трудові відносини» та обґрунтувати перелік носіїв інноваційних форм відносин у механізмах добровольчества.

Методи дослідження — діалектичний та функціональний аналіз, моделювання, класифікація та диференціація.

Результати дослідження. У сучасній вітчизняній літературі значна увага приділяється еволюції та сучасному розумінню поняття «соціально-трудові відносини» ([2; 3] та ін.).

Український учений А. М. Колот сформулював деталізоване його визначення: «Соціально-трудові відносини — це процес взаємодії (взаємовідносин) між сторонами — найманими працівниками та роботодавцями, суб'єктами і органами сторін за участю держави (органів законодавчої та виконавчої влади) і місцевого самоврядування; вони пов'язані з найманням, використанням, розвитком робочої сили, винагородою за працю та спрямовані на досягнення високих рівнів якості життя та ефективності виробництва» [2, с. 108]. Та вже через деякий час він же наголосив, що соціально-трудова сфера — це унікальний симбіоз явищ, процесів, досягнень, втрат і тенденцій розвитку, які не мають однозначної оцінки та вказав, що в розвинених країнах та країнах з перехідною економікою постійно є можливість перекопуватись у складному переплетенні суперечливих тенденцій розвитку «світу праці». До переліку багатовекторних й широкомасштабних змін на ринку праці А. М. Колот включив, зокрема, застосування нестандартних форм зайнятості, гнучких режимів робочого часу та атипових трудових договорів [4, с. 3].

Отже, соціально-трудові відносини добровольчества досі залишаються поза об'єктом дослідження провідних вчених України. Можливо через те, що в Україні

добровольцтво почало набирати змісту порівняно недавно і впровадити цю інноваційну форму соціально-трудова відносин у повсякденне життя суспільства та створити хоча б нескладну її модель вдається слабо. Так, у проекті закону «Про волонтерський рух в Україні», каталізатором розробки якого стало наближення ЄВРО-2012, законотворчі органи оприлюднили намір регулювати роботу лише 30 тис. волонтерів (фр. *volontaire* — доброволець), яких до цієї акції буде залучено в чотирьох містах України.

Проект передбачав оформлення договору волонтера з волонтерською організацією (організатором добровольчого руху), що його залучає, отримання статусу і посвідчення волонтера та створення відповідного державного координуючого органу.

І хоч проект не набрав чинності Закону, він містив низку недоліків: не передбачалося створення системи підбору і підготовки волонтерів, не вирішувалися їх суттєві проблеми, а саме: відшкодування витрат волонтера (на проїзд, придбання матеріалів та ін.), що в багатьох випадках підпадає під оподатковуватися як його дохід; забезпечення волонтерів вакцинацією, медичним оглядом та ін. Державна ж роль у розвитку волонтерської діяльності взагалі зводилася лише до інформаційної підтримки [5].

У сьогоднішній Україні закону немає, а дії організаторів добровольцтва обмежені діючим адміністративним механізмом державного управління.

Між тим, в умовах сучасних трансформаційних змін у соціально-трудова відносинах в Україні добровольцтво має зайняти місце значного трудового ресурсу суспільного життя, що відповідає світовій практиці.

Під добровольцтвом розуміється система взаємодії людини з соціальним середовищем, яке характеризується специфічною формою трудових відносин та передбачає відповідальність за виконання норм і вимог, за збереження матеріальних цінностей, за діяльність, що підриває імідж добровольчої організації та ін. Тобто, добровольцтво є інноваційною формою соціально-трудова відносин, які включають певні механізми стимулювання, хай і нематеріального характеру.

У світовому добровольцтві використовується практичне, інформаційне та привілейоване нематеріальне стимулювання: надання добровольцям можливості придбання додаткових знань, навичок, досвіду роботи в різних сферах; забезпечення вільного доступу до інформаційних джерел і матеріалів; надання права безкоштовного користування послугами організації, участі в урочистих та ювілейних заходах; здобуття підтримки з боку державних органів, некомерційних організацій та ін.

У добровольцтві носіями соціально-трудова відносин є:

— власники ресурсів — трудових (добровольці) та засобів виробництва (колективні чи індивідуальні члени добровольчого руху — володарі робочих місць, що матеріально підтримують добровольчу акцію);

— державні органи;

— організатори добровольчого руху (добровольчі організації).

Кожна з цих груп має свої інтереси, зумовлені їхнім соціально-економічним становищем, а також належністю до того чи іншого регіону, виду діяльності та ін.

Звертаючись у добровольчі організації, що реєструються державою, окремі представники цих груп формують першу лінію зв'язків в інноваційних механізмах добровольцтва (рис. 2). Добровольчі організації об'єднуються в асоціації, які є виразниками соціально-трудова відносин добровольцтва, взаємодіють та реалізують власні концепції соціально-економічної політики розвитку добровольчого руху, прагнуть максимально вплинути на державні органи та один на одного. Для цього вони використовують інформаційні видання, центри підготовки кадрів, зв'язки з громадськістю. Консультації, поради, рекомендації, меморандуми та ін. засоби впливу на державні органи створюють другу лінію зв'язків в інноваційних механізмах добровольцтва.

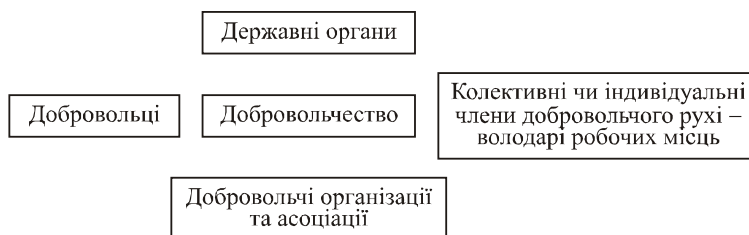

Рис. 1. Принципова схема інноваційної форми соціально-трудових відносин добровольчества

Колективні чи індивідуальні члени добровольчого руху — володарі робочих місць, матеріально підтримують добровольчу акцію, як правило, у значному обсязі. Без їх участі добровольчий рух був би неможливий (третя лінія зв'язків в інноваційних механізмах добровольчества).

Державні органи всіх гілок влади, які для запровадження в життя програм державної економічної політики у якості трудових ресурсів задіюють добровольців, створюють четверту лінію зв'язків в інноваційних механізмах добровольчества. Вони використовують зв'язки між носіями соціально-трудових відносин добровольчества як засоби адміністративного та економічного впливу на добровольців, колективних та індивідуальних членів і добровольчі організації через трудове та господарське законодавство, оподаткування, пенсійне законодавство, пільгове кредитування, санкції та штрафи тощо.

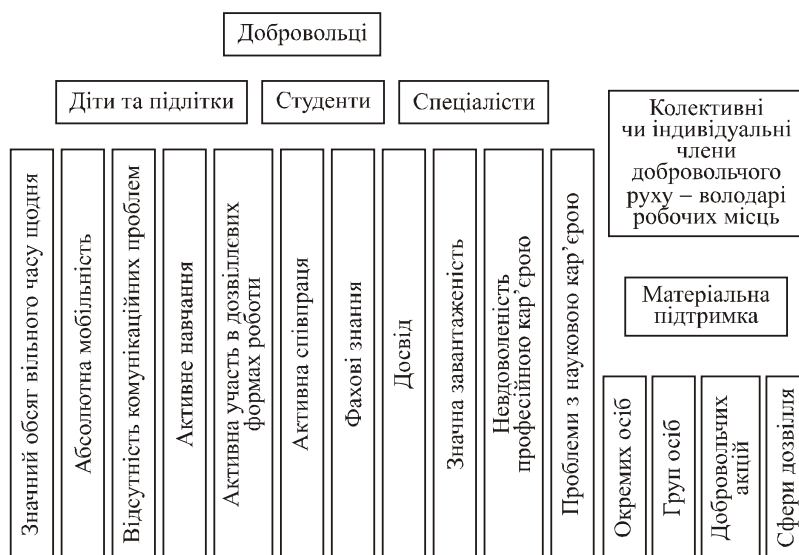

Рис. 2. Характеристики носіїв в соціально-трудових відносинах — власників ресурсів добровольчества

Одночасно державні органи потребують інформації про результати своїх рішень як свідчення про успіхи або невдачі державного регулювання добровольчества, яка може надходити різними каналами і в різних формах, наприклад, у оцінках впливу держави на добровольчество засобами масової інформації. Успіхи чи невдачі дій державних органів можуть відбиватися у реакції добровольців, членів добровольчих організацій на плани державних органів щодо проведення добровольчих акцій.

Головним об'єктом державного регулювання добровольчества мають бути соціально-трудові відносини між добровольцями та добровольчими організаціями,

включаючи охорону праці, реєстрацію добровольців, соціальне забезпечення, регулювання пропозиції робочої сили та робочих місць добровольчества, підготовку та перепідготовку добровольців, розподіл та перерозподіл їх робочої сили.

Складність та насиченість зв'язків в інноваційних механізмах добровольчества щодо підбору та підготовки добровольців показано на рис. 3.

Зрозуміло, люди добровільно беруться лише до роботи, яка відповідала б їх інтересам [6]. Взагалі, у світі доброволець самостійно вирішує питання участі в добровольчій акції з чималого переліку, куди входять різні види суспільних робіт (будівництво шляхів, прибирання територій), організація суспільно корисних заходів (добродійних концертів, збору засобів на підтримку тих, що мають потребу), індивідуальна нематеріальна допомога окремим особам або організаціям (інвалідам, дітям-сиротам, ветеранам війни, некомерційним структурам) та ін., який пропонується суспільством через створену більш ніж за століття систему механізмів розвитку та регулювання добровольчества.

Висновки. У процесі дослідження на підставі комплексного і системного підходів розпочато дослідження інноваційної форми соціально-трудових відносин — добровольчества, визначено взаємозв'язок понять «добровольчество» і «соціально-трудові відносини» та обґрунтовано перелік носіїв в інноваційних механізмах добровольчества. Основні висновки та результати дослідження зводяться до наступного:

- визначено, що соціально-трудові відносини добровольчества є механізмом, у якому добровольці, групові та індивідуальні члени, добровольчі організації та державні органи вступають у інноваційну форму соціально-трудових відносин;
- висвітлено зв'язки у соціально-трудових відносинах, що обґрунтовує можливість моделювання інноваційних механізмів добровольчества;
- встановлено, що добровольці і добровольчі організації однаковою мірою вступають як власники: добровольці — робочої сили, а добровольчі організації через своїх колективних та індивідуальних членів — робочих місць добровольчої акції.

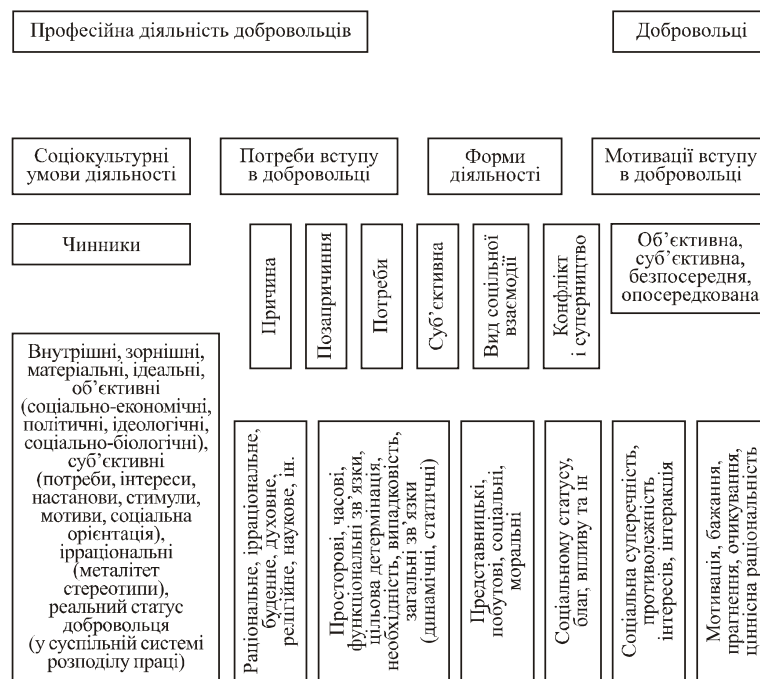

Рис.3. Структура зв'язків інноваційних механізмів добровольчества щодо підбору та підготовки добровольців

Перспективи подальших досліджень. Запропоновані підходи вимагають розробки інноваційних механізмів узгодження попиту і пропозиції робочої сили добровольців та створення ринку праці добровольчества; врахування характеру соціально-трудоких відносин і наявності механізмів взаємодії добровольців і добровольчих організацій та державного регулювання ринку праці добровольчества; дослідження мотивації участі різних шарів населення в добровольчестві; визначення місця і ролі ринку праці добровольчества у суспільному виробництві. Бо ринок праці добровольчества є специфічним, він не має єдиного визначеного товару (хоча здебільшого вважається, що товаром на ринку праці добровольчества є робоча сила добровольців). У вітчизняній економічній літературі ці питання розглянуто досить слабо, наукової полеміки з цього приводу ще немає, як немає і спільної думки про те, що можна вважати об'єктивним явищем ринку праці добровольчества, яке й буде досліджено в подальшому.

Література

1. *Щекова Е.* Добровольческие трудовые отношения: основные определения / Е. Щекова // Человек и труд. — 2003. — № 4. — С. 32—33.
2. Економіка праці та соціально-трудокі відносини: підручник / [А. М. Колот, О. А. Грiшнова, О. О. Герасименко та ін.]; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Колота. — К.: КНЕУ, 2009. — 711 с.
3. *Колот А. М.* Соціально-трудокі відносини: теорія і практика регулювання: Монографія. — К.: КНЕУ, 2008. — 230 с.
4. *Колот А. М.* Соціально-трудока сфера в умовах глобальних викликів: тенденції, проблеми, можливості стійкого розвитку // Формування ринкової економіки: зб. наук. праць. — Спец. вип.: у 3 т. Соціально-трудокі відносини: теорія і практика. — К.: КНЕУ, 2010.
5. *Гладких Е.* Власть намерена контролировать волонтерское движение / Е. Гладких / www.delo.ua.
6. *Стуль Я.* Я — волонтер. А Вы? / Я. Стуль / www.geocitis.com.

Стаття надійшла до редакції 10.05.2011 р.

УДК 331.548-057.874 (470+571)

Арзамасцева Л. П.,

д-р екон. наук, проф.,
Воронежский государственный университет,
кафедра экономики труда и основ управления

Федченко А. А.,

канд. екон. наук, доц.,
Воронежский государственный университет,
кафедра экономики труда и основ управления

АНАЛИЗ ОСОБЕННОСТЕЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО САМООПРЕДЕЛЕНИЯ СТАРШЕКЛАССНИКОВ НА ПОРОГЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ВЫБОРА

Достижение соответствия между спросом и предложением рабочей силы на рынке труда в существенной степени зависит от профессионального самоопределения старшеклассников, находящихся на пороге профессионального выбора. Социологическое исследование рынка труда на молодежном его сегменте выявило тенденции развития профессионально-трудоких намерений выпускников учебных заведений, определяющие структуру предложения труда молодежи, и структуру региональной потребности в нем. На основе выявленных тенденций сделан ориентировочный прогноз ситуации в молодежном сегменте рынка труда и рынке Воронежской области в целом. Результаты исследования позволили получить информацию о социальном самочувствии молодежи и эффективности реализации мер региональных программ по ее поддержке.